

SHAYBONIYLAR DAVRIDA O'RTA OSIYO: SIYOSIY JARAYONLAR VA DINIY HAYOT

- Saidov Zafar Mamarajabovich
- Mamatxolov Aziz Baxtiyorovich
IV Surxondaryo akademik litseyi

Annotatsiya

Ushbu maqolada Shayboniylar sulolasi hukmronligi davrida O'rta Osiyodagi siyosiy jarayonlar, davlat boshqaruvi tizimi va diniy hayotning shakllanishi hamda rivojlanishiga doir masalalar tahlil etiladi. Shayboniylar davlatining tashkil topishi, uning ichki va tashqi siyosiy faoliyati, shuningdek, islom dini va ulamolar rolining kuchayishi kabi omillar tarixiy manbalar asosida yoritilgan. Maqola o'rta asrlar davridagi O'rta Osiyo ijtimoiy hayotining murakkabliklarini tushunishga yordam beradi.

Glossariy

- Shayboniylar – 16-asrda Movarounnahrda hukmronlik qilgan turkiy sulola.
- Movarounnahr – Amudaryo va Sirdaryo oralig'idagi tarixiy-geografik hudud.
- Ulama – Diniy bilimdonlar, islom ilmlari bo'yicha mutaxassis shaxslar.
- Xonlik – Monarxik boshqaruv shaklidagi davlat, odatda turkiy xalqlarda qo'llanilgan.
- Islom huquqi (fiqh) – Islom dinida shariat qonun-qoidalari tizimi.
- Madrasa – Ilmiy-diniy ta'lim muassasasi, o'rta asrlarda keng tarqalgan.
- Tariqat – Islomdagi tasavvufiy ruhiy-tarbiyaviy yo'nalish.

Kirish

O'rta Osiyo tarixida Shayboniylar davri muhim o'rin tutadi. Ushbu sulola Temuriylar davridan keyin siyosiy bo'shliqni to'ldirib, butun mintaqani yagona

boshqaruv ostida birlashtirishga erishdi. Shayboniylar hukmronligi (1500–1598-yillar) davrida Oʻrta Osiyo siyosiy barqarorlikka erishdi, diniy hayot va islom ilmlari rivoj topdi. Bu davr tarixini oʻrganish, ayniqsa, Oʻrta Osiyo madaniy merosining shakllanishini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

1. Shayboniylar davlati tashkil topishi

Shayboniylar sulolasi Chingizxon avlodidan boʻlgan Shayboniy urugʻiga mansub edi. Ularning asoschisi Muhammad Shayboniyxon 1500-yil Buxoroni bosib olib, Temuriylar saltanatiga yakun yasadi. 1506-yilga kelib u butun Movarounnahrni egallab, yagona markazlashgan davlatni barpo etdi. [1] [2]

2. Siyosiy boshqaruv tizimi

Shayboniylar davlati markazlashgan davlat boʻlib, xon tomonidan boshqarilgan. Xon devon orqali viloyatlarga hokimlar tayinlab, ularni nazorat qilgan. Shariat qonunlariga asoslangan sud tizimi mavjud boʻlib, unda qozilar yetakchi rol oʻynagan. [3]

3. Tashqi siyosiy aloqalar

Shayboniylar asosan Safaviylar davlati bilan kurash olib borishgan. 1510-yilgi Marv jangida Muhammad Shayboniyxon Ismoil Safaviydan yengilib, jangda halok boʻlgan. Bu magʻlubiyat vaqtincha davlat zaiflashishiga olib kelsa-da, keyinchalik uning qarindoshlari tomonidan davlat barqarorlashtirilgan. [4]

4. Diniy hayot va ulamolar roli

Shayboniylar islom dinining sunniy yoʻnalishini faol himoya qilganlar. Buxoro va Samarqandda diniy ilmlar, xususan hadis, fiqh va tafsir yoʻnalishlari rivojlangan. Ulamolar saroyda alohida mavqega ega boʻlgan. Diniy taʼlim muassasalari – madrasa va masjidlar soni keskin ortdi. Burhoniddin Margʻinoniy, Ahmad Yassaviy kabi allomalarning asarlari keng tarqaldi. [5]

5. *Ilm-fan va madaniyat*

Shayboniylar davrida ilm-fan va madaniyat ham rivoj topdi. Ayniqsa, Buxoro ilmiy markaz sifatida tanildi. Shahrisabz, Samarqand va Toshkentda madrasalar faoliyat yuritdi. She'riyat va adabiyotda Bobur, Mashrab kabi shoirlar ijodi bilan bu davr ajralib turadi. Arxitektura sohasida esa Buxorodagi Mir Arab madrasasi, Kukaldosh madrasasi singari obidalar qad ko'tardi. [6] [7]

6. *Ijtimoiy-iqtisodiy hayot*

Shayboniylar davlati agrar jamiyat bo'lib, aholining aksariyati dehqonchilik va chorvachilik bilan shug'ullangan. Savdo yo'llari – Buyuk Ipak yo'li orqali Xitoy, Hindiston va Eron bilan savdo-sotiq aloqalari tiklangan. Bozorlar va karvonsaroylar faoliyat yuritgan. [8]

Statistikalar va tarixiy ma'lumotlar

Shayboniylar davrida Buxoro va Samarqandda o'nlab madrasa, yuzlab masjidlar barpo etilgan. Faqat Buxoro shahrining o'zida 16-asr o'rtalarida 100 dan ortiq madrasa mavjud bo'lgan. Shuningdek, Shayboniylar sulolasi davrida islom dini sunniy mazhabi asosida tartibga solingan. Bu tarixiy davrda yozilgan 20 dan ortiq fiqhiy asarlar bugungi kunga yetib kelgan.

Xulosa

Shayboniylar davri O'rta Osiyo tarixida siyosiy barqarorlik, diniy uyg'onish va madaniy yuksalish davri sifatida ajralib turadi. Bu davrda tashkil etilgan boshqaruv tizimi, kuchli diniy institutlar va xalqaro aloqalar mintaqaning keyingi taraqqiyotiga asos bo'ldi. Shayboniylar hukmronligi tarixini o'rganish, bugungi O'zbekiston tarixiy ongining shakllanishi uchun muhim manbadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. V.V. Bartold, 'Turkiston tarixi', Toshkent: "Sharq", 1994.
2. A.R. Raxmonov, 'O'rta Osiyo tarixida Shayboniylar', Samarqand, 2003.
3. M. Yusupov, 'Movarounnahr siyosiy hayoti', Toshkent, 2008.

4. 4. O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 12-jild.
5. 5. Z.M. Bobur, 'Boburnoma', Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 1989.
6. 6. N. Xoliqov, 'O‘rta asr adabiyoti', Toshkent, 2005.
7. 7. M. Fayziyev, 'O‘rta Osiyodagi me‘morchilik yodgorliklari', Buxoro, 2011.
8. 8. Sh. Qodirov, 'O‘rta asrlarda savdo va iqtisodiyot', Toshkent, 2006.